

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1940

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
46 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 46
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΥΔ της Κ.Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΣΚΕΨΕΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Τοῦ ΙΩΑΝΝΟΥ ΣΥΚΟΥΤΡΗ, εἰς μνημόσυνον
Ν. Β. Τ.

Τακτικῶς γίνεται λόγος εἰς περιοδικὰ καὶ ἡμερησίως περὶ τῆς ἔδρας τῆς βυζαντινῆς καὶ νεοελληνικῆς φιλολογίας, περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ χωρισμοῦ τῆς εἰς ἰδιαιτέραν ἔδραν τῆς βυζαντινῆς καὶ ἄλλην τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας, ἢ τῆς ἀνάγκης τῆς διατηρήσεως αὐτῆς ὅπως ἔχει σήμερον. Τὰ δημοσιεύματα κάποτε συνοδεύουν κρίσεις ὑπὲρ ἢ κατὰ προσώπων, ἐρωτήματα ἂν ὄντως ὑπάρχουν προϋποθέσεις διὰ τὴν ὑπαρξίν αὐτονόμου ἔδρας διὰ τὴν Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν καὶ ἂν ὄντως ὑφίστανται πρόσωπα ἀξία νὰ συνεισφέρουν εἰς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν.

Ὅλαι αἱ σχετικαὶ συζητήσεις μοῦ φαίνεται πῶς ὀλίγον εἰσέρχονται εἰς τὴν οὐσίαν καὶ παρ' ὄλον πού δεικνύουν μίαν διάχυτον ἐπιθυμίαν διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Νεοελληνικῆς, παραγνῶρίζουν τὰ κατ' αὐτήν. Καὶ διὰ τοῦ παρόντος ἀρθροῦ θὰ ἤθελα νὰ συμβάλω εἰς τὴν διευκρίνισιν ὠρισμένων τινῶν πλευρῶν τοῦ ὄλου ζητήματος, ἀνεπηρέαστος κατὰ τὸ δυνατόν ἀπὸ

πρόσωπα καὶ ἀτομικὰ ἐλατήρια. Δὲν εἶναι αἱ ἔδραι ἐκεῖνα πού δίδουν τὴν ἀθανασία ἢ τὴν ἱκανοποίησιν ἀπλῶς εἰς τοὺς ταπεινοὺς ἐργάτας τῶν γραμμάτων· εἶναι ἢ ἱκανοποίησις ὅτι ἐκάμαμεν τὸ καθήκον μας ὑπὲρ δυνάμιν καὶ ὑπὲρ τὴν ἀντίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος. Καὶ ὅταν θὰ ἐφθάνε κανεὶς ἐκεῖ, ὀλίγον θὰ ἐνδιεφέρετο διὰ τὴν παρασημοφορίαν μὲ τὸ σύμβολον μιᾶς γλαυκῆς ἢ μιᾶς πανεπιστημιακῆς Ἀθηνᾶς. Τόσοι καὶ τόσοι ἐλησημονήθησαν ἀπὸ τοὺς διδάξαντας ἀπὸ καθέδρας καὶ ἀλλοῦ καὶ δὴ ἐν Ἑλλάδι. Ἄλλ' ἢ ὑπόθεσις πρέπει νὰ ὑψωθῇ ἀπὸ τοῦ ἀτομικοῦ εἰς τὸ γενικώτερον συμφέρον. Ὁ ἐμπειρισμὸς τῶν σημερινῶν νεοελληνιστῶν δὲν πρέπει νὰ θεσπισθῇ ὡς καθεστῶς, διότι καὶ βλαβερὸς εἶναι καὶ ἀνεπαρκής, ὅπως κάθε προσπάθεια πού ἐγκαταλείπει τὰ σύνορα τῆς ἐρασιτεχνίας χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ διέλθῃ τὸ μεταίχιμιον πού θὰ τὴν φέρῃ εἰς τὴν χώραν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης.

Ι ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΣ

Ὅμιλῶ περὶ «νεοελληνικῆς φιλολογίας» καὶ ὄχι λογοτεχνίας, διότι νομίζω κι' ἐγὼ μαζί μὲ ἄλλους ὅτι δι' ἓνα λαὸν δὲν εἶναι πάντοτε ἡ λογοτεχνία ἐκεῖνη πού περιλαμβάνει τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ πνεύματος, τὴν καλουμένην «παραγωγὴν», καὶ μάλιστα εἰς ὠρισμένας ἐποχάς. Λαμβάνω δηλαδὴ τὸν ὄρον ὑπὸ τὴν εὐρύτεραν του σημασίαν.

Νεοελληνικὴ Φιλολογία εἶναι, ἐν στενωτέρῳ ἐννοίᾳ, ἡ ἐπιστήμη ἐκεῖνη πού θὰ ἐρευνήσῃ τὴν ἱστορίαν, τοὺς σκοπούς, τὸ περιεχόμενον, τὰ ἐκφραστικὰ μέσα, τὴν κριτικὴν, τὰς πηγὰς, τὰς ἐπ' αὐτῆς ἐπιρροὰς καὶ τὰς ἐπιδράσεις τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνικῆς παραγωγῆς. Ἄλλ' εἰς τὴν ὑπὸ

* Ἡ ἐργασία αὐτὴ δὲ μᾶς ἔχει σύμφωνους σὲ μερικὰς παρατηρήσεις τῆς καὶ σ' ἓνα - δυὸ ἀπὸ τὰ γενικὰ συμπεράσματά της. Ὡστόσο δημοσιεύεται στὴ «Νέα Ἔστια», γιατί εἶναι ἀξιόλογη μελέτη ἑνὸς μεγάλου φιλολογικοῦ καὶ λογοτεχνικοῦ θέματος πού πρέπει ν' ἀσχολεθῇ πάντα τοὺς ἀρμοδίους καὶ νὰ ἐξετάζεται ἀπ' ὅλες τὰς σκοπιῆς. Σημ. τ. «Ν. Ε.»

εὐρύτεραν ἐννοίαν λαμβανομένην ΝΦ.⁽¹⁾ ἀνήκουν καὶ ἐκεῖνα τὰ προϊόντα πού χωρὶς ν' ἀποκλειῶνται κάποτε ἀπὸ τὰς ἠθικοφιλοσοφικὰς, θετικὰς καὶ ἱστορικὰς ἐπιστήμας, μετέχουν τόσον τῆς λογοτεχνικῆς, ὥστε νὰ μᾶς καταναγκάζουν νὰ τὰ ἐξετάσωμεν.

Διὰ νὰ ὀμιλῶ συγκεκριμένως: ἂν ἡ πραγματεία Μελετίου τοῦ Πηγᾶ κατὰ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα, γραμμὴν εἰς δὴμῶδη διάλεκτον περὶ τὸ 1600, καὶ οἱ λόγοι τοῦ Ἡλία Μηνιάτη ἀνήκουν εἰς τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην, ἂν τὰ προλεγόμενα τοῦ Κοραῆ εἰς τὰς ἐκδόσεις τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἀφοροῦν εἰς τὴν κλασσικὴν φιλολογίαν, ἂν τὸ ἔργον τοῦ Βράτλια Ἀρμένη ἢ τοῦ Θεοφίλου Κάτρη εἰς τὴν Φιλολοσίαν, αἱ ἐρευναι τοῦ Ἀνδρέου Μουστο-

(1) Ὁθεὶς συντομογραφικῶς ἀναγράφεται καὶ περὶ τέρῳ ἡ Νέα Ἑλληνικὴ Φιλολογία.

ξόδου και αὐτὴ Βυζαντινὰ Μελέται τοῦ Σπ. Ζαμπελλίου εἰς τὴν ἱστοριοδιφίαν, δὲν ἔπεται ὅτι δὲ αὐτὰ δὲν εἶναι ἀντικείμενα ἐρεύνης τοῦ μελετητοῦ τῆς ΝΦ. Καὶ διὰ τὴν μὴν ὑποθετῆ ὅτι ξεχωρίζω πρόσωπα ἢ πρόσωπων ἔργα, αὐτὴ ἢ ἐμφάνισις τοῦ δημοτικισμοῦ τῶν μεγάλων Κρητῶν Πατριαρχῶν Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως καὶ Μελετίου τοῦ Πηγᾶ (εἰς τὴν ὁποίαν ἐμπίπτει τὸ πρῶτον ἀπὸ τὰ παραπάνω παραδείγματα) εἶναι ἓνα πρόβλημα διὰ τὴν ΝΦ. μας. Ὅπως εἶναι μεταγενέστερον πρόβλημα τὸ τῆς στρόφης εἰς τὰς Βυζαντινὰς Μελέτας ἢ τῆς Ἐνοποιήσεως τῆς πολιτικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς μας Ἱστορίας, τῆς ὁποίας ἐργάζεται εἶναι ὁ Κωνστ. Παπαρρηγόπουλος διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν, ὁ Γεώργιος Χατζιδάκης διὰ τὴν Νεοελληνικὴν Γλῶσσαν καὶ ὁ Νικόλαος Πολίτης διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Λαογραφίαν. Διότι ὡς ἐπιστῆμη ἡ ΝΦ δὲν δύναται νὰ εἶναι (δίδω τοὺς ἀρνητικούς ὁρισμούς πρῶτον):

1) Ὅτε ὑποκειμενικὴ ἔκφρασις κρίσεων τῶν ἀσχολουμένων μαζί της λογίων καὶ ἐπιστημόνων, πού ὑποχρεοῦνται νὰ πληροφορήσουν κάποιον κοινόν. Διότι τότε θὰ μετεπίπτομεν εἰς τὸν ξένον πρὸς αὐτὴν δημοσιογραφισμόν. Τὴν ὠφελιμότητα τῆς δημοσιογραφίας ὡς θεραπαινίδος τῆς ἐκλαϊκευομένης ἐπιστῆμης οὐδεὶς θ' ἀμφισβήτησῃ καὶ δὴ εἰς ἡμέρας πού ὑπάρχει τόση δίψα γνώσεως καὶ μαθήσεως. Ἀλλὰ πρέπει νὰ διαστέλλεται παντοῦ καὶ πάντοτε ὁ ἐρασιτεχνισμὸς ἀπὸ τὰς συστηματικὰς ἐπιστῆμας. Διότι αἱ μὲν τελευταῖαι ὀρμῶνται καὶ ἀπὸ γενικωτέρων ἀρχῶν καὶ κατὰ τινὰ « συνέπειαν » κατέρχονται πρὸς τὰ μερικώτερα μεθοδικῶς, ὁ δὲ ἐρασιτεχνισμὸς τῶν λογίων, δημοσιογράφων κλπ. δὲν διακρίνεται οὔτε διὰ τὴν μέθοδον ἀλλ' οὔτε καὶ διὰ τὴν συνέπειαν, θὰ ἠδυνάτῃ δὲ τις νὰ συναγάγῃ ἐκ τοῦ Α (κατὰ τὰ ἄλλα ὠφελίμου καὶ ἀξίου κριτικοῦ) τὰς πεποιθήσεις ἐκ τῆς συγκεντρώσεως τῶν δημοσιευμάτων, ἐφ' ὅσον οὗτος ἔκρινεν ἐκάστοτε ἐξ ἐντυπώσεων μᾶλλον συναισθηματικῶν ἢ γενικῶν ἀρχῶν, ἔβλεπε τοὺς ἄλλους μέσα ἀπὸ τὴν ἰδικὴν τοῦ ἰδιοσυγκρασίαν καὶ τὰς ἰδικὰς του διαθέσεις καὶ σκοπιμότητας. Διὰ παραπλησίους λόγους δὲν δύναται νὰ εἶναι οὔτε ἀνάλυσις, κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ ὑποκειμένου (μελετητοῦ) τῆς καθαρῶς λογοτεχνικῆς παραγωγῆς, ὁπότε θὰ μετεπίπτομεν εἴτε εἰς διὰ παιδαγωγικούς σκοποὺς ἐπεξεργασίαν κειμένων, μὴ ἐπιδοχόμενων πολλάκις στάθμισιν καὶ προσδιορισμὸν σκοπῶν καὶ μέσων ἐκφράσεως, εἴτε εἰς πρόχειρον αἰσθητικὴν προσέγγισιν πρὸς τὰ κείμενα μέσῳ τῆς ἰδίας μας ἰδιοσυγκρασίας.

2) Ἀλλ' οὔτε ἀντικείμενον ἐπαληθεύσεως κοινωνικῶν καὶ αἰσθητικῶν θεωριῶν, διατυπωμένων τὸ πρῶτον ἢ ἐξαπλουμένων καὶ παρ' ἡμῖν. Ὅσον ἀπαραίτητος καὶ θετικὴ εἶναι ἢ ἀνάγκη τῆς αἰσθητικῆς μορφώσεως τῶν

φιλολόγων καὶ τῆς φιλοσοφικῆς καταρτίσεως κάθε ἀνθρώπου πού θὰ προσήγγιζε οἰανδήποτε ἐπιστῆμην, ὅσον ἀπαραίτητος εἶναι ἢ αὐτονομία τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ τοῦ μελετητοῦ, διότι καὶ ὁ δημιουργὸς μὲ αὐτὴν τὴν αὐτόνομον φιλοσοφικὴν διάθεσιν καὶ σκέψιν ἐπροχώρησεν εἰς τὴν λογοτεχνίαν κλπ., τόσον πάλιν ἀπαραδέκτος εἶναι ἢ κυριαρχικὴ ὑπαγωγή τῆς Φιλολογικῆς Ἐπιστῆμης εἰς τὴν Αἰσθητικὴν.

Διὰ τοὺς ἰδίους περίπου λόγους ἀδυνατοῦμεν νὰ δεχθῶμεν τὴν ὑποταγὴν τῆς Φιλολογίας εἰς τὴν πολιτικὴν ἢ κοινωνικὴν δεοντολογίαν. Ἡ αὐτονομία τῆς ἐπιστῆμης, ἡ ἴδια τις δηλαδὴ ἐσωτερικὴ δικαιολόγησις τοῦ νὰ καταλήγῃ εἰς συμπεράσματα καὶ οὐχὶ νὰ δικαιολογῇ ἀξιώματα, τῆς ἀποκλείει τὸ νὰ ὑπηρετῇ τυφλῶς σκοποὺς κοινωνικοὺς ἢ πολιτικούς· χωρὶς πάλιν τοῦτο νὰ τὴν ἐμποδίζῃ ποτὲ νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν κοινωνικὴν πρόδον καὶ τὴν ἐθνικὴν ζωὴν ἐνός Κράτους. Διὰ τὴν εἶμαι εὐληπτότερος, ἢ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων ἐπέφερε τὴν ἐξάπλωσιν τῶν λαογραφικῶν σπουδῶν καὶ τὴν τῶν λαϊκῶν διαλέκτων, σπουδῶν πού ἐξυπηρετήσαν τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ αὐτοδιαθέσεως τῶν λαῶν, ἀλλ' ἐκεῖ δὲν ἐξεκινήσαμεν ἀπὸ ἀξιώματα. Ἐνῶ ἀντιθέτως διὰ τοὺς ἀριστεροὺς εἰς ὄλας τὰς προσπάθειας ἢ μελέτη καὶ ἢ ἔρευνα οὐδὲν ἄλλο σημαίνει ἢ τὴν ἀναγκαστικὴν στήριξιν τῆς προϋπαρξάσης πολιτικῆς καὶ φιλοσοφικῆς κοσμοθεωρίας!

3) Ὅτε τέλος θεραπαινὶς τῆς Ἱστορίας καὶ τῶν βοηθητικῶν της κλάδων δύναται νὰ εἶναι ἢ ΝΦ. μεταβαλλομένη εἰς στατιστικὴν παραγωγῆς, εἰς βιογράφησιν προσώπων ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχεϊακῶν ἐρευνῶν, εἰς βιβλιογραφικὰ δοκίμια καὶ εἰς ἀπλὴν χρονογραφικὴν ἔκθεσιν τῶν διατρεξάντων. Ὁ ἱστορικὸς τῆς ΝΦ εἶναι βέβαια ἠναγκασμένος νὰ χρησιμοποιήσῃ, συμπληρώνων καὶ πλουτίζων, προϋπαρξάσας βιογραφικά, βιβλιογραφικά, χρονογραφικά καὶ ἀρχεϊακά ἐργασίας, ἀλλ' ὡς ἱστορικὸν τὸν ἐνδιαφέρει περισσότερο τὸ διατί τοῦ τί, καὶ διὰ τὸν φιλόλογον τὸ τί αὐτὸ δὲν δύναται νὰ εἶναι τὸ καθεστὶ τῆς παραγωγῆς. Ἄν τὴν ἀνάγκην τῆς ζωντανεύσεως τῆς Ἱστορίας τῆς ἐν γένει φιλολογίας δὲν τὴν ἠσθάνθη ἀπὸ ἀτομικὴν ν' ἀνεβαίῃ εἰς γενικὴν κλίμακα καὶ νὰ μεταβάλλεται εἰς πρόβλημα γενικόν, ἂν τὴν ὕλην πού ἀντικρύζει δὲν τὴν διακρίνει μὲ τὸ αἰσθητικόν του κριτήριον καὶ μὲ τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῆς ἱστορικῆς του τριβῆς εἰς ὕλην δημιουργίας ἀληθινῆς καὶ εἰς φόρτον συμπτωματικῆς ἢ ἀψύχου μιμήσεως, τότε οὔτε ἡ ἱστορία, οὔτε οἱ βοηθητικοὶ της κλάδοι τὸν σώζουσι.

Κατ' ἀναλογίαν ἢ ΝΦ δὲν δύναται νὰ εἶναι θεραπαινὶς τῆς σχολαστικῆς ἐπιστῆμης τῆς ὁποίας ἐκφράσεις εἶναι ἢ Γραμματικὴ, ἢ σύνταξις, ἢ μετρικὴ καὶ ἢ ἐκδοτικὴ. Ὅσον κατέχομεν καλῶς τὴν γλῶσ-

σαν εις την οποίαν έγγραφη ένα λογοτέχνημα, τόσο περισσότερο εύκολυνόμεθα εις την λογικήν του κατανόησιν. 'Αλλ' ή λογοτεχνία και γενικώτερον ή φιλολογία δέν είναι ύλη νοήσιμος μόνον διά της τυπικής λογικής, ούτε ύλη προσδιοριστέα διά γνωρισμάτων συμπτωματικών και έξωτερικών. Βαθύτερον, και πριν ή διακρίνωμεν την διαίσθησιν, πριν αναζητήσωμεν τόν γενετικόν νόμον κατ' έπιταγήν του οποίου ιστορικώς παρήχθη, όφείλομεν νά έρευνήσωμεν την αλήθειαν της ύλης αυτής διά τών κριτηρίων εκείνων τών συνθέτων τά όποια μάς την έπιβάλλουν.

'Αφού άρνητικώς κατ' έπιφασιν ώρίσαμεν τί δέν είναι ή νεοελληνική φιλολογία της όποιας τόν όρον διεκρίναμεν ήδη, άς ίδωμεν και θετικώς τί δύναται νά είναι: 'Ιστορική 'Επιστήμη, ή όποια έξετάζει την φιλολογικήν παραγωγήν (ύπό γενικώτεραν έννοιαν και καθ' όσον ειδικώτερον την άφορα) ζητούσα νά μάθη περί αυτής της παραγωγής εις πόλους όφείλεται, τότε και πόθεν ήλθε, πώς έξεδηλώθη, ποίας έπιδράσεις και άντιδράσεις έδέχθη και ποίας ήσκησεν (πώς προέκυψεν έπομένως, πώς άφωμοιώθη, πώς έκρίθη και πώς ύπερεβλήθη). Και έν ταυτώ φιλολογική έπιστήμη, ή όποια εις την ίδίαν φιλολογικήν παραγωγήν, άφού μελετήση την παράδοσιν τών κειμένων (κριτική έκδοτική), έρευνά την έκφρασιν (γλώσσα, μετρική, ύφος) και αναζητεί ως τό βαθύτερον διακριτικόν γνώρισμα της τέχνης, την ήθικην εκείνην δικαίωσιν ή όποια διαστέλλει την μονιμώτεραν άπό την ύπόλοιπον έφήμερον παραγωγήν, και την σφραγίζει με τό γνώρισμα της δημιουργίας. 'Επιστήμη άξιολογούσα τό άντικείμενον της, διά της γνώσεως και άξιοποιήσεως ή άπαξιοποιήσεως του όποιου έπιδρά εις την ανάπτυξιν και έξέλιξιν της κοινωνικής ζωής. Την ΝΦ. τέλος πρέπει νά θεωρήσωμεν έπιστήμην έπάλληλον με την γλωσσικήν, της όποιας άντικείμενον είναι ή γένεσις και ή έξέλιξις της νεοελληνικής γλώσσης.

Εδνόητον είναι ότι τοιαύτης έκτάσεως έπιστήμη δέν δύναται ν' αναζητηθί ούτω τυποποιημένη εις φυσικόν πρόσωπον και ένσαρκωμένη εις αυτό. Οι όρισμοί, ένψ είναι πάντοτε άπαραίτητοι εις ήμάς προς έρμηνείαν και κατανόησιν του ήθικου, νοη-

τικού και φυσικού κόσμου έκ του οποίου συνάγονται, δέν αντιπροσωπεύουν έν τούτοις ειμή έννοίας ίδεωδών καταστάσεων. Εύφύεστατα έλέχθη ότι όπως δέν υπάρχουν άσθενειαί άλλ' άσθενείς, ούτω υπάρχουν μόνον έπιστήμονες, ούχι έπιστήμαι. 'Οθεν κατ' άνάγκην και ό νεοελληνιστής θ' άφορμάται άλλοτε περισσότερο έκ της Ιστορίας και άλλοτε περισσότερο έκ της φιλοσοφίας, θά ένδιαφέρεται άλλοτε μέν ειδικώτερον διά την έκφρασιν και την γλώσσαν, και άλλοτε διά την αίσθητικήν. 'Αλλ' είναι εις όλας τάς περιπτώσεις άναγκαία ή Ιστορική μέθοδος και ή συγκράτησις έντός τών όρίων του φιλολογικού έπιστητου εάν δέν θέλωμεν νά έκτραπώμεν.

'Η τοιαύτη διαφορά άφετηρίας άγει εις αντιθέσεις μεταξύ ήμών τών ίδίων ύπηρετών της αυτής Ιδέας και έρευνητών του αυτού άντικειμένου, ούτω δε περιφρονούν οι μέν τους έρευνητάς, έκδότας και βιβλιογράφους, άνευ τών όποιων έπιστήμη δέν γίνεται, χλευάζουν δ' οι άλλοι τους αίσθητικούς, ένψ φιλολογία δέν νοείται εκεί όπου λείπει ή καλλιτεχνική ούσια.

'Ως προς την φύσιν τώρα και της ΝΦ., όπως και κάθε έπιστήμης, δέον νά κατανοηθί και ύπό τών πολλών, όπως είναι γνωστόν και εις τους όλίγους, ότι αυτή δέν δύναται νά είναι στατική, δογματική δηλονότι εις τάς άποφάνσεις της, αλλά δυναμική, άνανεουμένη και άμφισβητουμένη. 'Η τοιαύτη φύσις της έπιστήμης καταπλήσσει τό Κοινόν, τό όποιον θά ήθελε « μαθηματικά » συμπεράσματα άπορρέοντα άπό τάς Ιστορικές έρευνας, πρεσβεύον ένα είδος πρό πολλου έκπνεύσαντος άδιαλλάκτου « θετικισμού ». Εις αυτήν την παρεξήγησιν όφείλεται και ή σκληρά ύποδοχή που τό Κοινόν έπιφυλάσσει εις τά λάθη τών έπιστημόνων, άγνοούν ότι τά μεγαλύτερα και χονδροειδέστερα και πλέον άπιστευτα σφάλματα, άδικαιολόγητα δε διά τους πολλούς (εις τους όποιους έν γνώσει της έλαχίστης σημασίας των τά παρουσιάζουν οι ειδότες ως τοιαύτα, άγωνιζόμενοι ή άμυνόμενοι) συναντώνται εις τους κορυφαίους τών έπιστημόνων, τους φίλους της έκδικουμένης κάποτε λεπτομερείας (έλληνικόν παράδειγμα πρόχειρον: λάθη του Χατζιδάκη άπηνώς έλεγχόμενα ύπό του Φιλήντα).

II. ΧΡΟΝΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Δέν θ' ανατρέξωμεν έδω εις παραπομπάς και δέν θά παραθέσωμεν κείμενα διά νά συζητήσωμεν τά όρια της νεοελληνικής φιλολογίας. Αί χρονολογίαι είναι πάντοτε συμβατικά, αι άκριβείς δηλαδή χρονολογίαι, διότι τά γεγονότα δέν διαμορφούνται άπό της μιας εις την άλλην ήμέραν άποτόμως, και εις τάς ρίζας του νέου φυτου

εύρίσκομεν σαπημένον τόν σπόρον, καρπόν του προηγούμενου. 'Αλλ' είναι άνάγκη νά προσδιορίσωμεν και προς τά άνω και προς τά κάτω τά χρονικά όρια της νεοελληνικής φιλολογίας.

Και διά ν' αρχίσωμεν έκ τών κάτω, ούδεις άμφιβάλλει ότι ή σημερινή, ή σύγχρονός μας παραγωγή, θά γίνη κάποτε άντι-

κείμενον ἐξετάσεως τῆς φιλολογικῆς ἐπι-
στήμης. Πότε δμως; Ὑπῆρχεν ἡ ἀντίληψις
ἄλλοτε καὶ ὑπάρχει καὶ σήμερον εἰς μερι-
κοὺς, ὅτι μᾶς εἶναι ἀδύνατον τὰ σύγχρονα
γεγονότα ν' ἀποβοῦν ἀντικείμενον ἐπιστη-
μονικῆς ἐξετάσεως. Τοῦτο βέβαια ἰσχύει
μέχρι τινός, διότι αἱ ἀνάγκαι μᾶς ν' ἀξιο-
ποιήσωμεν τὸ ἐγγύτατον παρελθὸν εἶναι
δι' ἄλλα ἐντονώτεραι καὶ δι' ἄλλα ἀσθενέ-
στεραι. Ἄλλ' οἱ λαοὶ οἱ ὅποιοι αὐτοελέγ-
χονται, καὶ εἰς τὰς μεταβατικὰς μάλιστα
ὡς σήμερον περιστάσεις, θέλουσιν νὰ γνω-
ρίζουν τί ἔπραξαν, τί ἔχουν εἰς τὸ ἐνεργη-
τικὸν τους, τί δύνανται ν' ἀντλήσουν ἐκ
τοῦ ἀμεσώτερου χθές, ποίου πρέπει ν' ἀ-
παλλαγῶν. Οἱ ἔχοντες τὸν αὐτοέλεγχον
αὐτοὶ λαοὶ ἀφείλουν ν' ἀξιοποιήσωμεν τὸ
πρόσφατον παρελθὸν, καὶ ν' ἀναθεωροῦν
τὴν ἀξιοποίησιν τοῦ ἀπωτέρου παρελθόν-
τος κατὰ συχνὰ διαστήματα. Οὐδὲ δυνά-
μεθα ἡμεῖς σήμερον νὰ μείνωμεν ἐπὶ πολὺ
διατελοῦντες κατὰ κράτος ὑπὸ τὴν ἐπιβλη-
θεῖσαν πρὸ 40-50 ἐτῶν ἀξιοποίησιν τοῦ
δημοτικισμοῦ διὰ τοῦ Ψυχάρη, τοῦ Ν. Πο-
λίτη καὶ τοῦ Παλαμᾶ.

Ἐπειτα διὰ τὴν δημοσιογραφίαν μένει πάν-
τοτε τὸ ἐφήμερον διὰ δὲ τοὺς λογίους μὲ ἰ-
σχυρὰς ἰδιοσυγκρασίας αἰσθητικῶν ἀντιλή-
ψεων, ποὺ ἐρμηνεύουν συχνότατα κατὰ τρό-
πον ἀναγκαιότατον καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς συ-
στηματικούς, τὸ παρελθὸν ζῆ μόνον ἐφ' ὅ-
σον τοὺς βοηθεῖ εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ
ἰδίου των παρόντος. Ὁ λογοτεχνικὸς κρι-
τικὸς, ὀρμώμενος, ὡς ἐπανειλημμένως ἐλέ-
χθη ἤδη, ἐκ τῆς ἰδίας τοῦ ἰδιοσυγκρασίας,
δὲν δύναται οὔτε πρέπει νὰ ἴδῃ ποτὲ ἐξ
ἀντικειμένου. Οὐδὲν φυσικώτερον κατ' ἐμὲ
ἀπὸ τὴν ἀρνησιν τοῦ καβαφικοῦ ἔργου ὑπὸ
τοῦ Παλαμᾶ, ὁ ὅποιος ἐν τούτοις ἀνεγνώ-
ρισεν ἕνα Κάλβον διότι κατὰ τὴν ἀρνησιν
ὁ Παλαμᾶς, εἰλικρινῆς πρὸς ἑαυτόν, δὲν
ἀπεδέχετο τὴν ὑπαρξιν παρόντος ἄλλου
ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ὁ καταρρακτώδης ποιητι-
κὸς του κόσμος τοῦ παρέσχεν ἀφθονώτα-
τον, ἀνικανοποίητος ἀπὸ τὸ ψυχικὸν κλίμα
τοῦ Καβάφη. Ἐνῶ ὁ Κάλβος ἦτο πάντοτε
γόνιμον παρελθὸν εἰς τὸ ὅποιον ἠδυνά-
μεθα ν' ἀναπαυθῶμεν, ἀδύνατον ὡς ἦτο νὰ
τὸ ξαναζήσωμεν (ἀπεναντίας ἡ ἀρνησις
τοῦ Κάλβου ἀπὸ αἰσθητικὸν τῆς ἐποχῆς
μας ἔχει ἄλλην ὄλως διόλου σημασίαν).

Βεβαίως ἡ περίπτωσις τοῦ σκαριμπικοῦ
στίχου ἀφορᾷ περισσότερο, σήμερον τοῦ-
λάχιστον, τοὺς κοινωνιολογοῦντας ψυχιά-
τρος, οὐδ' ἡ ἄλλως ἐκτιμωμένη καὶ ἐπι-
βαλλομένη ἐργασία τοῦ Θεοτοκά δύναται
νὰ ἀποτελέσῃ ἀκόμη ἀντικείμενον ὀλοκλη-
ρωτικῆς ἐξετάσεως τῆς λογοτεχνίας μας.
Ἄλλ' ἡ γένεσις τοῦ μυθιστορήματος, ἡ
μετάβασις τοῦ θεάτρου ἀπὸ τὸ εἰδυλλια-
κὸν ἢ ψευδοκλασσικὸν εἰς τὸ ἠθογραφικὸν
ἢ κοινωνικὸν, ἡ γένεσις καὶ ἡ ἐξέλιξις
τοῦ χρονογραφήματος, αὐτὸς ὁ λαογραφι-
σμός, παρὰ τὸν ψευδοδημοτικισμὸν τῶν

τελευταίων χρόνων, περὶ τῶν ὁποίων πε-
ραιτέρω γίνεται λόγος, νομίζομεν ὅτι ἐμ-
πίπτουν εἰς τὰ ὄρια τῆς ΝΦ.

Ἄν τὰ ὀρίσωμεν χρονικῶς μετὰ τὸ ἔτος
1922, τὸ ἔτος τῆς μικρασιατικῆς καταστρο-
φῆς, ἡ ὁποία σημαίνει καὶ ἱστορικῶς διὰ
τὴν Νέαν Ἑλλάδα τὴν ἔναρξιν κάποιας
ἀναπροσαρμογῆς, δὲν θ' ἀφιστάμεθα πολὺ
τοῦ ὀρθοῦ. Καὶ πόσον ἀληθεύει τοῦτο θὰ
ἐννοήσῃ ὁ καθείς ποῦ θὰ σκεφθῇ ὅτι ὀνό-
ματα καὶ ἔργα ὡς τῶν τοῦ Μελά - Βάρνα-
λη - Καζαντζάκη - Μυριβήλη, οἱ ὅποιοι βε-
βαίως δὲν εὐρίσκονται τώρα οὔτε εἰς τὴν
πρώτην οὔτε εἰς τὴν δευτέραν νεότητα,
ἀνήκουν ἂν ὄχι ἐξ ὀλοκλήρου, πάντως
κατὰ τὸ μεγαλύτερον καὶ καλύτερον τους
μέρος εἰς τοὺς μετὰ τὸ 1922 χρόνους.

Ὁ προσδιορισμὸς τῶρα πρὸς τὰ ἄνω
δύναται νὰ προσκρούσῃ εἰς πολλὰς δυσκο-
λίας. Διότι πρέπει νὰ ὀρίσωμεν πρῶτον τί
ἐννοοῦμεν Νέον Ἑλληνισμόν, καὶ νὰ δια-
κρίνωμεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλ-
ληνισμοῦ. Τὸ τυπικὸν ὄριον εἶναι ἀσφαλῶς
ἐκεῖνο τὸ μοιραῖον 1453, ποῦ ἐπισημοποιεῖ
μῖαν προϋπάρχουσαν πτώσιν. Ἄλλ' οἱ γρά-
φοντες καὶ διδάσκοντες Νεοελληνικὴν Λο-
γοτεχνίαν ἀνέρχονται μέχρις αὐτοῦ τοῦ
1000 μ. Χ. καὶ ἀναβιβάζουν ὡς ἐκεῖ τὴν
Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν. Αὐτὸ μοῦ ἐνθυ-
μίζει ὅτι ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς μου Στῆ-
μος Μενάρδος κατήρχετο, διδάσκων Γραμ-
ματολογίαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλο-
λογίας, μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἔκτου αἰῶ-
νος μ. Χ., ἐνῶ ὁ συγχρόνως διδάσκων τὴν
Βυζαντινὴν ἐξεκινούσεν ἀπὸ τοὺς ἀλεξαν-
δρειανούς χρόνους, πιθανώτατα δικαίως,
καὶ ἠκούσαμεν τὰ ἴδια περίπου πράγματα
περὶ τῶν *συναξαρίων*, ἐνῶ προσφορώτερον
θὰ ἦτο νὰ ἐμανθάνομεν κάτι περισσότερον
περὶ τοῦ Πινδάρου ἢ τῆς Ἀννης Κομνηνῆς.

Δὲν θέλω τῶρα νὰ ἐξετάσω ἂν ὁ χωρι-
σμός αὐτός τοῦ 1000 μ. Χ. εἶναι μίμησις
τοῦ χωρισμοῦ τῆς Ρωμαϊκῆς Φιλολογίας
εἰς τὰς Ρωμανικὰς καὶ τὴν Ἰταλικὴν, συμ-
βαίνοντας περὶ τὸ 1000, χωρισμοῦ ποῦ ἔχει
τὴν ἱστορικὴν του ὑπαρξιν καὶ αἰτιολογίαν.
Ἡ ἂν ἀντιθέτως στηρίζεται εἰς παλαιὰς
γνώμας περὶ τῆς κατὰ τὸ 1000 μ. Χ. δια-
μορφώσεως τῶν νεοελληνικῶν γλωσσικῶν
ιδιωμάτων, ἅτινα ἀρχίζουσι ἤδη νὰ γρά-
φονται. Ἄλλὰ καὶ τὰς δύο περιπτώσεις
δὲν εὐρίσκω ἐπαρκῶς δικαιολογημένας καὶ
ἰσοῦ διατῆ.

Πρῶτον διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ νεοελλη-
νική, ὡς ἐδειξεν ἡ μελέτη τῶν παπύρων,
διεμορφώθη εἰς πρωϊμωτάτους χρόνους καὶ
ἦτο ἤδη καὶ πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ
καθ' ὅλην τὴν μακροαῖωνα τοῦ Βυζαντίου
ζῶν ἢ δημῶδης, ἢ κατ' ἐξέλιξιν τῆς Κοινῆς
ἐλάχιστα ἀπέχουσα τῆς τοῦ 1000. Καὶ δεύ-
τερον διὰ τὸν λόγον ὅτι εἰς τὴν μετὰ τὸ
1000 μ. Χ. νεοελληνικὴν φιλολογίαν δὲν
δύνανται ν' ἀνήκουν οἱ χρονογράφοι, οἱ
ἱστορικοὶ καὶ οἱ ἄλλοι τοῦ Βυζαντίου δη-

μιουργοί, όπως ή λεγομένη δημώδης και δημώδεστέρα ποιήσις. Τὸ Βυζάντιον καὶ μετὰ τὰς σταυροφορίας καὶ μέχρι τῆς ἀλώσεως καὶ μετ' αὐτὴν ἀκόμη ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχη μίαν ἰδίαν ζωὴν καὶ μίαν ἰδίαν παράδοσιν. Ἡ ἐπιμειξία τοῦ μετὰ τὴν Δύσιν δὲν ὑπῆρξε τόση ὥστε νὰ μεταβάλλῃ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν χροιάν αὐτῆς τῆς παραδόσεως. Ἀντιθέτως ἡ ἐπιβολὴ τῆς φραγκοκρατίας εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ δὴ τῆς Ἑνετοκρατίας εἰς τὴν βυζαντινὴν Κρήτην καὶ βυζαντινὴν Κύπρον, ἔδωκεν εἰς τὴν λογοτεχνίαν μας ἔργα, ὅπως τὰ γνωστὰ κυπριακὰ ἐρωτικά σονέττα καὶ τραγούδια καὶ τὸ Κρητικὸν θέατρον, τὰ ὁποῖα δὲν δύνανται ν' ἀνήκουν εἰς τὸ Βυζάντιον οὔτε νὰ ἐρμηνευθοῦν δι' αὐτοῦ. Ὁ νέος Ἑλληνισμὸς διεπλάσθη, δὲν πρέπει νὰ τὸ λησμονώμεν, ὑπὸ διπλῆν δουλείαν, τῆς Φραγκοκρατίας καὶ τῆς Τουρκοκρατίας. Τὸ τυπικὸν λοιπὸν ἐκεῖνο ὄριον τοῦ 1453 καλῶς εἶναι τεθειμένον. Ἐπιτρέπει δ' εἰς τὸν βυζαντινολόγον μας νὰ ἐξετάσῃ τὰς ἐπιβιώσεις τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους, εἰς τὸν νεοελληνιστὴν δὲ ν' ἀνέλθῃ καὶ πρὸ αὐτοῦ καὶ ν' ἀναζητήσῃ μέχρι τῶν σταυροφοριῶν, τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἢ τῶν ἀλεξανδρειανῶν χρόνων ἂν θέλῃ, τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα τῆς γενέσεως τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα νομίζει ὅτι δύναται νὰ εὑρῇ ἐκεῖ. Γενικῶς εἰπεῖν ὁμῶς, νομίζω ὅτι ὁ μὲν Ἑρωτόκριτος καὶ ὁ Πηγάς ἀνήκουν εἰς τὸν νεοελληνιστὴν, τὰ δ' ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ ὁ Πτωχοπρόδρομος εἰς τοὺς βυζαντινολόγους.

Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι ὁ νεοελληνιστὴς δέον νὰ εἶναι ἀγευστος βυζαντινῶν σπουδῶν καὶ ὁ βυζαντινολόγος ἀμαθὴς τῶν κατὰ τὴν ΝΦ. μας. Διότι καὶ ὁ εἰς καὶ ὁ ἄλλος εἶναι ἐπιστήμονες τῆς σήμερον, Νεοέλληνες τοὺς ὁποίους ἐνδιαφέρει ὁ Ἑλληνικὸς ἐν γένει πολιτισμὸς, τμῆμα τοῦ ὁποίου ἕκαστος ἐξετάζει. Καὶ ὁ σκοπὸς ἐκάστου δὲν δύναται ποτὲ νὰ εἶναι αὐτοσκοπὸς (εἶμαι βυζαντινολόγος διὰ ν' ἀσχολοῦμαι μετὰ τὰ βυζαντινά), ἀλλὰ τίθεται καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐξερευνησεως καὶ γνώσεως τοῦ καθόλου Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποίου διάδοχοι καὶ φορεῖς

(Ἀκολουθεῖ)

φυσικοὶ καὶ πνευματικοὶ καυχώμεθα ὅτι εἴμεθα οἱ Νεοέλληνες. Θὰ ἦτο δὲ ταῦτόν τὸ ν' ἀποκλείῃ ἡ γνώσις τῶν νεοελληνικῶν τὴν τῶν βυζαντινῶν, πρὸς τὸ ἄλλο (τραγικὸν ἀποβαίνον πλέον ἐν Ἑλλάδι) τὴν μείωσιν τοῦ ζήλου πρὸς τὰς κλασσικὰς σπουδὰς. Ὁ γράφων οὐδὲν συνεισέφερεν εἰς τὴν γνώσιν τῶν κατὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον, ἀλλ' ὀφείλει αὐτὸς τοῦλάχιστον νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι τοῦ χρεωστεῖ σχεδὸν τὰ πάντα, καὶ ὅτι οὔτε πρὸς στιγμὴν ἐσκέφθη νὰ ἐξισώσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀποκλειστικοῦ παράγοντος τῆς ἀρχαιότητος πρὸς τὸν τῆς Μέσης ἢ Νέας Ἑλλάδος.

Θεωροῦμεν λοιπὸν θεμέλιον πάσης παιδείας τὴν κλασσικὴν μόρφωσιν καὶ τὸ βάπτισμα εἰς τὰ νάματα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ἀλλ' εἰς τὸν προπάτορα ἡμῶν τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία μᾶς ἔδωκε τὴν δυνατότητα τοῦ νοεῖν καὶ αἰσθάνεσθαι, δὲν ὀφείλομεν οὔτε τὴν ἔννοιαν τοῦ Κράτους, τὴν ὁποίαν ὑπὲρ πᾶσαν ἀρχαίαν πολιτείαν διεμόρφωσε καὶ διεφύλαξε τὸ Βυζάντιον, οὔτε τὸ θαῦμα τῆς μετὰ μακρὰν δουλείαν (ποῦ δὲν ἴσχυσε νὰ μᾶς ἀφανίσῃ ὡς ἔθνος, ἢ νὰ μᾶς διαφθεῖρῃ ὡς λαόν), ἀναστάσεως διὰ τῆς συμβολῆς τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν μετὰ τὰς ἄλλας δυνάμεις μας, τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 21 ἔννοῶ. Ὁ Χριστιανισμὸς πάλιν, παρὰ τὴν ἐπιβίωσιν ἐνὸς πρωτογονικοῦ παγανισμοῦ, συναντωμένου εἰς τὰ δημῶδη λεγόμενα δημιουργήματα, εἶναι στοιχεῖον ἐνεργὸν τῆς ἑθνικῆς μας ζωῆς. Πῶς εἶναι δυνατόν ν' ἀγνοῶμεν τοὺς ἑαυτούς μας;

Ἐθνος ποῦ θὰ εἶχε χάσει τὴν πεποίθησιν πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, πρὸς τὰς ἰδίας του δημιουργικὰς δυνάμεις, ποῦ θὰ ἔφερεν εἰς τὴν πλάτην του ὡς αἰώνιον φορτίον τοὺς προγόνους, ἀνίκανον νὰ αἰσθανθῇ ὅτι τὸ ἴδιον αἷμα των ρεεῖ εἰς τὰς ἰδικὰς του φλέβας, καὶ μετὰ τὴν διαπίστωσιν αὐτὴν νὰ τρέξῃ πρὸς μίαν συνέχειαν, πρὸς μίαν δημιουργίαν, πρὸς μίαν ἀρχὴν, θὰ ἦτο καταδικασμένον νὰ δουλεύσῃ πνευματικῶς. Ἀλλ' εὐτυχῶς ὁ νέος ἑλληνισμὸς θέλει νὰ «γνωρίσῃ τὸν ἑαυτὸν του» καὶ νὰ δώσῃ τὸ ἀνανεωμένον του ἑλληνικὸν αἷμα ἀνάλωμα εἰς μίαν νέαν ζωὴν.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

